

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК УДК 159.942 : 159.955

DOI <https://orcid.org/10.5281/zenodo.14599802>

Предметно-методична компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва як показник готовності до інклюзивного навчання учнів

Ракітянська Людмила Миколаївна

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-3586-2754>

Прийнято: 15.12.2024 | Опубліковано: 29.12.2024

***Анотація.** У статті порушується проблема оновлення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, формування в них предметно-методичної компетентності як показника готовності до інноваційної музично-педагогічної діяльності в царині інклюзивної освіти, що відповідає сучасній нормативно-правовій базі загальної середньої освіти, вимогам Професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти. Ключовим аспектом теми дослідження розглядається вивчення особливостей предметно-методичної компетентності вчителя музичного мистецтва, професійна діяльність якого здійснюється у тісному взаємозв'язку педагогічної науки та музичного мистецтва. На підставі аналізу наукової думки вчених обґрунтовується важливість потенційного внеску мистецтва у різні галузі освіти, зокрема, інклюзивної. **Мета:** на основі аналізу наукової літератури конкретизувати зміст та визначити особливості предметно-методичної*

компетентності вчителя музичного мистецтва як складноорганізованого утворення в структурі професійної компетентності; обґрунтувати доцільність її формування на засадах інтегративного поєднання з інклюзивним навчанням учнів. **Методи дослідження.** Для обґрунтування вихідних теоретичних позицій дослідження використані такі методи як : аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, цитування. **Результати.** В ході теоретичного аналізу наукових напрацювань вчених встановлено, що предметно-методична компетентність вчителя музичного мистецтва в структурі його професіоналізму обумовлена специфікою його професійної, музично-педагогічної діяльності як поєднання педагогіки і музичного мистецтва, що, в контексті сучасних вимог, засвідчує доцільність її формування на засадах інтегративного поєднання з інклюзивною освітою учнів закладів загальної середньої освіти. **Висновки.** У результаті дослідження доведено, що в сучасних умовах реформування загальної середньої освіти, вимог нормативно-правової бази, проблема оновлення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, формування в них предметно-методичної компетентності на засадах інтегративного поєднання із завданнями інклюзивної освіти, потребує свого вирішення на теоретичному і практичному рівнях.

Ключові слова: майбутній учитель музичного мистецтва, предметно-методична компетентність, інтеграція освітніх галузей, інклюзивне навчання учнів.

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Subject-methodical competence of the future teacher of music art as an indicator of readiness for inclusive education of students

Lyudmyla Mykolayivna Rakityanska

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Methods of Music Education, Singing and Choral Conducting of Kryviy Rih State Pedagogical University, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-3586-2754>

Abstract. *The article raises the problem of updating the professional training of future teachers of music art, formation of subject-methodical competence in them as an indicator of readiness for innovative musical-pedagogical activity in the field of inclusive education, which corresponds to the modern legal framework of general secondary education, the requirements of the Professional Standard of a teacher of a general secondary educational institution. The key aspect of the research topic is the study of the specifics of the subject-methodical competence of a teacher of music art, whose professional activity is carried out in a close relationship between pedagogical science and music art. Based on the analysis of the scientific opinion of scientists, the importance of the potential contribution of art to various fields of education, in particular, inclusive education, is substantiated. **Goal:** on the basis of the analysis of scientific literature, to specify the content and determine the features of the subject-methodical competence of a teacher of music art as a complex organization in the structure of professional competence; to justify the expediency of its formation on the basis of an integrative combination with inclusive education of students. **Research methods.** To justify the original theoretical positions of the research, the following methods are used: analysis, synthesis, comparison, generalization, citation. **Results.** In the course of a theoretical analysis of the scientific achievements of scientists, it was established that the subject-methodical competence of a teacher of music art in the*

*structure of his/her professionalism is determined by the specificity of his/her professional, musical-pedagogical activity as a combination of pedagogy and music art, which, in the context of modern requirements, proves the expediency of its formation on the basis of integrative combination with inclusive education of students of general secondary educational institutions. **Conclusions.** As a result of the study, it was proved that in the modern conditions of reforming general secondary education, the requirements of the legal framework, the issue of updating the professional training of future teachers of music art, forming their subject-methodical competence on the basis of an integrative combination with the tasks of inclusive education, needs to be solved on a theoretical basis and practical levels.*

Keywords: *future teacher of music art, subject-methodical competence, integration of educational fields, inclusive education of students.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями (Вступ).

Реформування системи освіти в Україні пов'язано з оновленням її нормативно-правової бази, яка визначає пріоритетні напрями розвитку усіх рівнів освіти: від дошкільної до вищої. У системі загальної середньої освіти такими документами є : Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа», Державні стандарти початкової та базової середньої освіти, Типові освітні програми. Зміст цих документів орієнтує освітянську спільноту на переосмислення базових засад освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти, пошук новітніх підходів до його змісту та організації, їх активне впровадження в практичній діяльності.

Ключовою фігурою реформаторських змін з провідними освітніми концептами «Гуманізація освіти», «Дитиноцентризм», «Педагогічне

партнерство», «Духовні цінності», «Інклюзія» залишається вчитель, який покликаний впроваджувати в освітній процес нової української школи провідні ідеї, визначені концептуальними засадами освітньої реформи. Гуманізація освіти як парадигма ХХІ століття, передбачає забезпечення індивідуального підходу в особистісно орієнтованому навчанні, впровадження педагогіки партнерства на засадах принципу дитиноцентризму, індивідуальної освітньої траєкторії, інклюзивної освіти, що спрямовує освітній процес на задоволення освітніх запитів особистості, зокрема, і особистості, яка має особливі освітні потреби.

Педагогічна діяльність вчителя музичного мистецтва відрізняється тісною взаємодією двох сфер – педагогіки та музичного мистецтва, яке, завдяки його природі, розглядається унікальним засобом гармонізації особистості, емоційно-позитивного впливу на її психоемоційний і фізичний стан. І в цьому контексті особливої гостроти набуває проблема оновлення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, формування в них предметно-методичної компетентності як показника готовності до інноваційної музично-педагогічної діяльності в царині інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Огляд літератури).

Традиційно методика тлумачиться як галузь педагогіки, що вивчає і складає правила і методи викладання окремого навчального предмета (В. Бондар). Зв'язок і взаємозалежність методики з дидактикою на загальнотеоретичному рівні підкреслюється визначенням «предметні дидактики» (Н. Мойсеюк), «часткові дидактики» (В.Бондар), на спеціальному-прикладному рівні – «фахові методики» (М. Фіцула).

Методика музичної освіти як частковий вияв загальної та професійної музичної педагогіки, за твердженням відомого науковця, викладача-методиста ХХ ст. О. Ростовського, є, з одного боку, наукою про функціонування педагогічних закономірностей і принципів у сфері спілкування людини з

музичним мистецтвом, а з іншого – наукою про технології професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва [4, с.19]. Науковець першочергове значення в музично-освітньому процесі надавав методиці, без якої, на його думку, неможливий ні сам освітній процес, ні його позитивний результат. Підготовку майбутніх учителів до оволодіння методикою роботи з учнями вчений пов'язував із значенням узагальнюючих знань, що інтегрують теоретичні основи різних галузей науки (філософії, педагогіки, музичної педагогіки, психології, музикознавства) і мистецтва. Інтеграція професійних знань в сфері музичної освіти повинна, стверджував науковець, знайти відображення в робочих програмах навчальних дисциплін за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Підтримуючи думку вченого, Л. Беземчук вважає, що такий інтегрований підхід до формування методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва сприяє оволодінню ними «поліфонічним», методико-педагогічним мисленням [5]. Дослідниця підкреслює, що методичну підготовку сучасного вчителя музичного мистецтва потрібно здійснювати в площині інтеграційних процесів, що об'єднують навчальні дисципліни психолого-педагогічного та мистецького циклів.

Професійну компетентність і методичну компетентність у мистецькій освіті розглядають як поглиблення фахової підготовки майбутніх учителів за рахунок цілісного культурологічного світогляду. Таку думку висловлює О. Щолокова [6], підкреслюючи, що культурологічна компетентність пов'язана з подоланням професійної обмеженості, здатністю розглядати фахові питання з широких філософсько-методологічних і соціально-культурних позицій. Виходячи з цих міркувань, дослідниця визначає методичну компетентність вчителя мистецтва як особистісну характеристику в поєднанні обох аспектів і виділяє такі її компоненти: когнітивний (фахові знання), операційно-процесуальний

(спеціальні мистецькі уміння і навички), аксіологічний (інтеріоризована система художніх цінностей у взаємодії з професійно значущими якостями особистості) [6].

О. Красовська [7] розглядає методичну компетентність вчителя мистецтва в контексті професійної компетентності як процес оволодіння знаннями та вміннями методологічних і теоретичних основ методики навчання мистецтва, концептуальних основ структури і змісту засобів навчання, уміння застосувати професійні знання, уміння і навички в педагогічній діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції та задачі, планувати освітній процес, регулювати та контролювати професійну діяльність [7].

Сучасне поняття «предметно-методична компетентність вчителя» введено в науковий обіг Професійним стандартом вчителя закладів загальної середньої освіти (2024 р.) [8]. Проблема предметно-методичної компетенції сучасного вчителя в структурі його професіоналізму розглядається однією із ключових, що пов'язано із завданнями освітньої реформи на усіх її рівнях: проголошенням Радою Європи компетентнісного підходу у підготовці сучасного фахівця, що зумовило появу компетентнісної моделі фахівця як альтернативи традиційної моделі, на базі якої переглядаються і оновлюються стандарти професійної освіти; визнанням концепцією «Нова українська школа» провідними в початковій та базовій середній освіті компетентнісного та інтегративного підходів, відповідно до яких переглядаються мета та зміст освіти, спрямовані на формування ключових, предметних та міжпредметних компетентностей в учнів закладів загальної середньої освіти.

Професійним стандартом вчителя закладів загальної середньої освіти (2024 р.) [8] окреслено 15 професійних компетентностей, якими має володіти сучасний вчитель відповідно до трудових функцій. Зокрема виокремлено предметно-методичну компетентність, що пов'язується з трудовою функцією

навчання здобувачів освіти предметів та інтегрованих курсів. Предметно-методична компетентність вчителя є комплексом таких здатностей як:

- моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів;
- формувати й розвивати в учнів ключові компетентності та вміння, спільні для всіх компетентностей;
- здійснювати інтегроване навчання учнів;
- добирати й використовувати сучасні та ефективні методики й технології навчання, виховання і розвитку учнів;
- здійснювати оцінювання й моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу [8].

Предметно-методична компетентність вчителя у сфері загальної мистецької освіти, особливості її змісту та структури стали предметом дослідження вітчизняних учених. Так, у дослідженні Г. Локаревої [9] вона розглядається однією з важливих професійних компетентностей, властивих вчителям мистецтва закладів загальної середньої освіти. Дослідниця підкреслює актуальність зазначеної проблема, науково-практична розробка якої є нагальною та своєчасною. У науково-педагогічному контексті, вважає Г.Локарева, формування предметно-методичної компетентності майбутнього вчителя мистецтва досліджено недостатньо. Вирішення цієї проблеми, на її думку, потребує теоретичного обґрунтування сутності предметно-методичної компетентності вчителя мистецтва, розроблення її структури та визначення шляхів формування. У своєму дослідженні Г. Локарева предметно-методичну компетентність вчителя мистецтва інтерпретує як складову професійної компетентності, що проявляється у здатності здійснювати освітній процес у закладах загальної середньої освіти на основі професійних (предметних, психолого-педагогічних, методичних) знань, умінь, навичок і практичного

досвіду. Відповідно, зміст поняття «предметно-методична компетентність викладача мистецтва» складає систему психологічних, педагогічних і предметних знань, професійно-методичних умінь і навичок із спеціальних дисциплін, які базуються на практичній підготовці та реалізують особистісно-творчий потенціал вчителя в процесі педагогічної діяльності [9].

Необхідною умовою реалізації завдань Нової української школи є професійна підготовка майбутніх учителів до інтегрованого навчання учнів.

У дослідженні Г. Черненко [10] описано досвід формування предметно-методичної компетентності майбутніх учителів початкової освіти бакалаврського рівня на засадах інтегративного підходу. Опановуючи комплекс спеціальних методик, в тому числі і «Музичне мистецтво з методикою навчання», студенти навчаються інтегрувати зміст і компетентнісний потенціал зазначеної методики зі змістом і компетентнісним потенціалом інших освітніх галузей відповідно Державного стандарту початкової освіти: природничої, соціальної, здоров'язбережувальної, громадянської і історичної, технологічної, інформативної. Оволодіваючи змістом спеціальних методик на інтегративних засадах, навчаючись визначати тему, мету, структуру інтегрованого уроку, добирати відповідний методичний інструментарій та розробляти плани-конспекти інтегрованих уроків, майбутні учителя оволодівають практичними уміннями здійснювати інтегроване навчання учнів початкової школи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі аналізу наукових публікацій можемо констатувати, що ключовою проблемою у професійній підготовці майбутнього вчителя є формування предметно-методичної компетентності, яка б відповідала нормам Професійного стандарту. Разом з тим вважаємо, що в професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва проблема готовності до педагогічної діяльності на засадах

інтегративного підходу, зокрема, готовності до інклюзивного навчання на уроках мистецтва потребує свого вирішення.

Мета: на основі аналізу наукової літератури конкретизувати зміст та визначити особливості предметно-методичної компетентності вчителя музичного мистецтва як складноорганізованого утворення в структурі професійної компетентності; обґрунтувати доцільність її формування на засадах інтегративного поєднання з інклюзивним навчанням учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів (Результати дослідження).

У Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти [8] виокремлено інклюзивну компетентність вчителя, що підкреслює актуальність проблеми інклюзивної освіти учнів з особливими освітніми потребами, необхідність її вирішення в системі загальної середньої освіти. Інклюзивна компетентність вчителя передбачає володіння такими здатностями як: створювати умови, які забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища; забезпечувати педагогічну підтримку осіб з особливими освітніми потребами; забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного здобувача освіти з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Аналіз нормативних державних документів, наукових публікацій з проблеми інклюзивної освіти [11;12;13;14] засвідчує значну до неї увагу з боку українського суспільства, держави, освітянської та наукової спільноти, що пояснюється, по-перше, невтішними статистичними даними, які фіксують суттєве збільшення в Україні кількості дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлює необхідність дослідження окресленої проблеми на теоретичному та практичному рівнях; по-друге, потребою у розробленні та упровадженні в практику закладів загальної середньої освіти методичних засад використання

потужного, гармонізуючого, здоров'язберезувального потенціалу музичного мистецтва в роботі з учнями з особливими освітніми потребами, що сприятиме практичній реалізації гуманізації освітнього процесу нової української школи; по-третє, необхідністю нових підходів у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва, зумовлених вимогами часу, Професійним стандартом учителя ЗЗСО.

Оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вбачаємо у формуванні предметно-методичної компетентності, складовою якої має стати інклюзивна компетентність. Адже використання на уроках вагомого потенціалу музичного мистецтва, сповненого глибоким емоційно-позитивним змістом, що передається в різнохарактерних, різножанрових музичних творах, відтворюється в дитячій, художньо-творчій діяльності, як показує наш досвід роботи, – надійний шлях у вирішенні завдань інклюзивного навчання учнів [15].

У визначенні змісту та особливостей предметно-методичної компетентності вчителя музичного мистецтва в структурі професійної компетентності ми виходимо з урахування специфіки його професійної діяльності, що характеризується системою професійних знань, умінь, ціннісного ставлення в сфері загальнопедагогічних та фахових дисциплін. Також нами враховано зміст типових програм з освітньої галузі «Мистецтво», який реалізується за такими змістовими лініями : «Художня практична діяльність», «Сприймання та інтерпретація мистецтва», «Комунікація через мистецтво».

Ми поділяємо думку З. Курлянд, що поняття «компетентність» є інтегративним і містить такі аспекти : 1) готовність до цілепокладання; 2) готовність до дії; 3) готовність до оцінки; 4) готовність до рефлексії [16].

Отже, ґрунтуючись та враховуючи науковий доробок вітчизняних учених, ми розуміємо предметно-методичну компетентність вчителя музичного

мистецтва як складноорганізовану особистісно-професійну якість, складовими якої є : змістовно-цільова (система базових знань, установ, переконань, ціннісного ставлення до професії в галузі загальної мистецької та інклюзивної освіти); діяльнісно-оціночна (система загальнопедагогічних та фахових практичних умінь у галузі музичної та інклюзивної освіти); рефлексивно-результативна (здатність та готовність до самоаналізу, самозростання, самовдосконалення у напрямку досягнення професійного успіху).

Висновки. У результаті теоретичного аналізу окресленої проблеми конкретизовано зміст та визначено особливості предметно-методичної компетентності вчителя музичного мистецтва як складноорганізованого, особистісно-професійного утворення в структурі професійної компетентності; обґрунтовано доцільність її формування на засадах інтегративного поєднання з інклюзивним навчанням учнів. Також доведено, що в сучасних умовах реформування загальної середньої та вищої педагогічної освіти формування предметно-методичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на засадах інтегративного поєднання із завданнями інклюзивної освіти можна розглядати одним із аспектів оновлення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що є вимогою часу і нормативними документами вищої педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Бондар В. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 262 с.
2. Мойсеюк Н. Педагогіка. Київ : ВАТ КДНК, 2001. 608 с.
3. Фіцула М. Педагогіка. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2004. 190 с.
4. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

5. Беземчук Л.В., Фомін В.В. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі педагогічної практики. *Professional Art Education Scientific Journal* №1 (1) 202. С.43-48.

6. Щолокова О. П. Професійна компетентність як стратегічний напрямок модернізації мистецької освіти України. Вісник Глухівського державного педагогічного університету : ГДПУ, 2006. Вип 8.

7. Красовська, О. О. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня доктора педагогічних наук. Житомир: Житомирський державний університет ім. Івана Франка 2017. 42 с.

8. Професійний стандарт вчителя закладів загальної середньої освіти <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 16.11.24.).

9. Локарева Г.В., Ніконенко В.Ю. Формування предметно-іметодичної компетентності майбутніх учителів мистецтва засобами учасних інноваційних технологій. *Педагогічні науки: теорія та практика*. № 3 (43), 2023. С.63-70.

10. Черненко Г.М.. Формування предметно-методичної компетентності у майбутніх учителів закладів початкової освіти. *Педагогічні науки* : зб. наукових праць. Вип. 94. 2021. С. 129-134.

11. Савчук З. Психологічна готовність учителя до роботи в інклюзивному просторі : теоретичний аспект. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2017. № 2. С. 42–47.

12. Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні: здобутки, проблеми та перспективи. *Резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження* <http://www.twirpx.com/file/974948> (дата звернення : 28.11.24).

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

13. Бовкуш К. Інклюзивна компетентність як важлива складова частина професійної компетентності педагога. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і аспірантів (14-15 трав. 2014 р.). Луцьк, 2014. Т. 2. С. 434–435.

14. Воротинцева О. Інклюзивна компетентність вчителя як вимога сучасності. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки*. Вип. 7 : Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика : матеріали 7-ої Всеукр. наук.-практ. конф. 25 березня 2021 р. Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань: Візаві, 2021. С.39–42.

15. Ракітянська Л.М. Педагогічн практик з музичного мистецтва в початковій школі : теоретичний та методичний аспекти: навч.-метод.посібник для студентів-практикантів зі спеціальності «Музичне мистецтво». Кривий Ріг: КДПУ, 2018. 348 с.

16. Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І., Семенова А. В. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. 3-є вид., перероб і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.